

## TANZİMAT SONRASI FUHUŞ HADİSESİNE YAKLAŞIMDA YAŞANAN DEĞİŞİM

Engin KIRLI\*

### ÖZET

Tanzimat sonrası dönem, Osmanlı toplumunda batı kültürünün ve yaşam biçiminin yaygınlaştığı bir dönemdir. Batılı yaşam biçimi Osmanlı insanını geleneksel değerlerden uzaklaştırmış, devlet ve toplum hayatında daha seküler tavır ve tutum geliştirmelerine yol açmıştır. Bu gelişmelerin tesiri ile özellikle 19. yüzyılın sonlarından itibaren devletin fuhuş meselesine yaklaşımı da köklü bir biçimde değişerek dini normlar bir tarafa bırakılmış ve bu tür eylemlere belirli oranda müsamaha gösterilerek denetim altında tutulmaya çalışılmıştır.

*Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Tanzimat, Fuhuş, Umumhane.*

### ABSTRACT

It seems clearly that after Tanzimat period western culture and way of life grew up in the Ottoman Empire. Western way of life deported the Ottoman people from traditional worths. More secular attitudes began to develop within the Empire. In this context from the end of the nineteenth century on the viewpoint of the state to the prostitution matter was also changed. Religious norms were put aside and this kind of actions were tolerated in some respect. As a result the state aimed to control the prostitution.

*Key Words: Ottoman, Tanzimat, Prostitution, Brothel.*

### GİRİŞ

Genel olarak 19. yüzyıl ve özellikle Tanzimat sonrası dönem, Osmanlı toplumunda batı kültürünün ve yaşam biçiminin giderek yaygınlaştığı bir dönemdir. Batılı yaşam biçimi Osmanlı insanını geleneksel değerlerinden uzaklaştırmış, devlet ve toplum hayatında daha seküler tavır ve

---

\* Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Doktora Öğrencisi. Yazışma Adresi:Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Meşelik Kampüsü Tarih Bölümü 26480 ESKİŞEHİR.  
e-mail: engin\_kirli@mynet.com

tutum geliştirmelerine yol açmıştır. Yaşanan bu tavır değişikliği fuhuş meselesine bakışta acaba ne gibi bir değişikliğe yol açmıştır?

Yaklaşık olarak 18. yy.'ın son çeyreğinde İngiltere'de ortaya çıkan sanayi devrimi, önce kıta Avrupa'sında yayılmış ve ardından gelişimini ve etkilerini sürdürerek tüm dünyayı tesiri altına almıştır. Sanayi devriminin sonuçları kuvvetli bir biçimde ilk kez 19. yy.' dan itibaren hissedilmeye başlamıştır. Gelişen teknolojinin ulaşım araç gereçlerinin hızını ve imkanlarını arttırması sebebiyle de insanlar, şehirler, ülkeler, dinler, devletler, medeniyetler giderek daha fazla bir biçimde birbirleriyle temas kurar ve etkileşir olmuştur. Bu sebeplerle o zamana dek mevcut olan sosyo-ekonomik yapılar süratli bir şekilde değişime uğramış, hukuki mevzuat ve kurumlarda yeni durumlara uygun köklü değişimler yaşanması zorunlu bir hal almıştır. Dolayısı ile, 19.yy.da gerek Avrupa, gerek Rusya, gerek Uzakdoğu, gerek Güney Amerika ve gerekse de Osmanlı İmparatorluğunda meydana gelen Hukuk tedvini, Kanunlaştırma hareketleri ve Resepsiyon süreçlerinin yaşanması bir rastlantı sonucu değil bu gelişimlerin bir sonucudur.<sup>1</sup>

Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti'nde fuhuş hadisesine yaklaşımda gözlemlenen tavır değişikliği zina hadisesine bakışta yaşanan değişimi çarpıcı bir biçimde yansıtmaktadır. Fuhuş, Osmanlı ve Avrupa tarihinde birbirinden oldukça farklı bir uygulamaya ve geçmişe sahipken, 19. asrın ikinci yarısından sonra giderek artan bir ivmeyle biri diğerine benzeme yönünde evrilmiştir. Tarihsel perspektif doğrultusunda Hristiyan ve Müslüman toplumlarda fuhuş probleminin irdelenmesinde konunun daha iyi anlaşılabilmesi bakımından yarar vardır.

## TANZİMAT DÖNEMİ'NDEN ÖNCE DÜNYADA VE OSMANLILAR'DA FUHUŞ

Fuhuş; evlilik dışı cinsel ilişkiler, din ve ahlak ölçülerine uymayan her türlü aşırılık olarak tanımlanır.<sup>2</sup> Daha genel bir kullanıma göre ise fuhuş; "bir kadının evlilik dışı bir biçimde meslek edinerek veya öncelikle para ya da herhangi bir maddi karşılık için vücudunu bir erkeğin cinsi tatminine sunmasıdır."<sup>3</sup> Bunun yanı sıra kadının kadınlık ve erkeğin erkeklikle veya erkeğin yukarıda belirttiğimiz şartlarda başka bir kadınla olan cinsel ilişkisi de fuhuş tanımını içinde yer alır.

<sup>1</sup> Latin Amerika ve Uzakdoğu Resepsiyon hareketleri için bkn. Gülnihal Bozkurt; **Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi**, Ankara, 1996, s. 5-35. Avrupa'da Adli Ve Hukuki Reformlar için ise bkn.: Ekrem Buğra Ekinci; **Osmanlı Mahkemeleri**, İstanbul 2004, s. 27-75.

<sup>2</sup> Günay Tümer; "Fuhuş" **D.İ.A.**, s. 209

<sup>3</sup> Tümer, İbit. **Büyük Larousse**, C.17, s. 8895

Tarihte “ kutsal fuhuş” denen bir başka fuhuş olgusu daha vardır. Çok sık ve yaygın olmamakla birlikte bazı çok tanrılı dinlerde ortaya çıkmıştır. Kutsal fuhuş, anaerkil dönemden kalma bir geleneği yansıtmaktadır. İnanişe göre, yer ve göğün birleşimini taklit edecek şekilde, özel olarak seçilmiş kadınlar erkeklerle cinsel ilişkiye girerler; böylece “göğün yeri döllemesi”nin benzeri olarak erkekler de bir bakıma “Tanrıça” addedilen özel kadınları döllemiş olurlardı. Mezopotamya’nın Ur şehrinde, M.Ö. 2300’e tarihlenen kutsal fuhuşa ait en eski yazılı belgeler bulunmuştur. Kutsal fuhuş geleneğine Samiler arasında da rastlanmaktadır. Suriye ve Filistin’de Adonis tapınağında, Akadça’da İnanna’nın Sami versiyonu İştâr tapınaklarında, Hammurabi Kanunlarına göre Marduk tapınağında, Anadolu’nun Frig ve Lidya devletlerinde “Ana Tanrıça Kibele ve Attis”e adanan tapınaklarda, Eski Yunanistan’da (Yunanlılar kutsal fahişelere hierodouleia adını vermişlerdi) Eski Mısır’da ve Hindistan’da “ kutsal fuhuşa” rastlanmaktadır.<sup>4</sup>

Görüldüğü gibi fuhuşun tarihi oldukça eski dönemlere ve geniş bir coğrafi alana yayılmaktadır. Yukarıda saymış olduğumuz tüm coğrafyalarda “ kutsal fuhuş” dan çok daha yaygın bir şekilde ücretli fahişelere rastlanmıştır.

Roma ve Helen toplumlarında fuhuş son derece yaygındı. Atina’da Helenistik dönemin sonuna kadar her mahallede bir genelev bulunuyordu. Eski Yunanistan’da ve Roma’da icra edilen ve (18. asır Rusya’sında da sürdürülen) “lucerna extincta” (mum söndü) denen Dionizak kökenli toplu seks ayinlerine de rastlanıyordu. Fuhuş Eski ve Yeni Ahit’te (Yeni Ahit’te fuhuş için kullanılan genel terim “pornee” dir) şiddetle kınanıp yasaklanmasına ve bu konuda ağır cezalar konulmuş olmasına karşın Musevi ve Hristiyan toplumlarda varlığını devam ettirdi. Bazı Hristiyan azizleri, imparator Teodosius ve Valentinius’u genelevlerden vergi almaktan vazgeçirip bu kötülük odaklarını kapatırmayı başardı. Bu sayede Ortaçağ başlarında Hristiyanlığın hakim olduğu toplumlarda fuhuş önemli ölçüde azaldı. Fakat fuhuşun kesin olarak önlenmesi için başvurulan tedbirler yetersiz kalınca Hristiyanlık fuhuşu “gerekli kötülük” olarak tanımaya mecbur kaldı. Bunun sonucunda fuhuşun kanunlar dahilinde yapılması sağlanmaya çalışıldı, ruhsata bağlandı; sonuçta eski Yunan ve Roma’da olduğu gibi vergi gelirlerinin en önemli kaynağı haline geldi<sup>5</sup>

Hristiyanlığın kabulünden sonra Avrupa’da, 1460 -1492 arasındaki kısa dönemde olduğu kadar büyük bir cinsel özgürlük yaşanmamıştı. Fahişelik belediye yetkilileri tarafından kabul edilmiş, açık hale getirilmiş, teşvik edilmiş ve hatta düzenlenmişti.<sup>6</sup> Evliliğin geç yaşlarda yapıldığı

<sup>4</sup> Tümer, **a.g.m.** s. 209 - 210.

<sup>5</sup> Tümer, **a.g.m.** , s. 211

<sup>6</sup> Jacques Attali, **1492** ( çev. M. Ali Kılıçbay ) İstanbul 1999, s.23.

Avrupa toplumunda; evlenmemiş genç çıraklar, askerler, rahipler, seyyahlar, erkek uşaklar, evli ya da bekar tüm kadınlara şehvetle yaklaşıyorlardı. Çoğu yaşlı ve evli erkeklerden oluşan kamu yetkilileri, eşlerini korumanın ve tecavüzleri sona erdirmenin en iyi yolunun genelev açmak olduğunu düşündü. “Umumi Hamam” da cinsel zevkler açısından oldukça zengin bir yerdı. Birçok hamamda küvetten çok yatak vardı. Buralarda rahiplerin, soyluların, askerlerin ve seyyahların cinsel açıklıkları gideriliyordu.<sup>7</sup> Kolomb’un denizcileriyle birlikte Yeni Dünya’dan gelen Frengi hastalığı bu “uygun ortam” sebebiyle tüm Avrupa’ya hızla yayıldı. Askerler, işçiler, soylular, köylüler, tacirler, rahipler, rahibeler, dilenciler, Krallar ve hatta papalar bile Frengiye yakalandı.<sup>8</sup> Frengi dehşeti fahişelere bakış açısını değiştirip baskı görmelerine yol açtı. Ancak Avrupa’da daima gelenekler ve fahişeler mevcudiyetlerini sürdürdü.

Müslüman ülkeler söz konusu olduğunda fuhşun çok yaygın olmadığını belirtmek gerekir. Belkide cariyeye uygulamasına izin verilmesi fuhşun toplumsal boyutta yaygınlaşmasını önlemiştir. Emeviler ve Abbasilerde açık fuhuş pek görülmez. X. Asırda Çin’i ziyaret eden bir Müslüman seyyah, fahişelerin deftere kaydedildiğini ve bunlardan her yıl belli bir miktar vergi alındığını görünce; böyle bir fitnenin İslam ülkesinde bulunmamasından dolayı Allah’a şükreder.

Fakat bu olaydan kısa bir süre sonra Büveyhi Hükümdarı Aduüddeve’nin rakkase fahişelere vergi koyduğu ve Fatımi’lerin de fuhuş yerlerinden vergi aldıkları görülür. Suriye yakınındaki Lazkiye’de fahişeler muhtesip kontrolü altında bulunuyorlar ve özel bir yüzük takıyorlardı. Sus’ta da bir genelev olduğu rivayet ediliyordu.<sup>9</sup> Anadolu Selçukluları zamanında Konya şehrinde Sahip-i İsfahani Hanı’nda fahişelerin bulunduğu Hz. Mevlana’ya ait bir menkıbede anlatılmaktaydı.<sup>10</sup>

Osmanlı ülkesinde, özellikle Müslüman nüfusun yoğun olarak bulunduğu bölgelerde fuhuş, çağdaşı olan ülkelerdeki kadar ciddi boyutlara ulaşmamıştı. Ancak, İstanbul’da Bizans döneminden beri fuhuş olaylarına rastlanmaktaydı. Kozmopolit Galata semti, şehrin fuhşa en uygun bölgesiydi. Fuhuş yapılan diğer mekanlar, gayr-ı Müslimlerce işletilen bazı meyhaneler ve gizli genelevler<sup>11</sup> bazı hanlar<sup>12</sup> ve hamamlar<sup>13</sup> taşradan payitahta geçici bir

<sup>7</sup> Andrew Nıkıforuk; **Maşşerin Dördüncü Atlısı Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi** , (çev: Selahattin Erkanlı ) İstanbul 2007 , s. 129- 131

<sup>8</sup> Nıkıforuk, **a.g.e.** s.136

<sup>9</sup> Tümer, **a.g.m.** s.213

<sup>10</sup> Ahmet Eflaki ; **Ariflerin Menkabeleri**, İstanbul 1995, (Çev: Tahsin Yazıcı) C. II , s.127.

<sup>11</sup> I. Abdülhamit’de fuhuş hadisesine müdahale etmek için bir dizi faaliyete girişmişti. BOA, Hat. 195 / 9720

<sup>12</sup> BOA, TSR. BMM 1 / 70 (20. 5. 1853) . Silice Yıvan Hanı’na bazı yaramaz adam ve fahişelerin geldiği istihbaratının hemen ardından han yetkililerce kapatıldı.

<sup>13</sup> BOA. Hat 195 / 9720

süre çalışmak amacıyla gelip hamalların ve liman işçilerinin kaldığı bekar odaları<sup>14</sup> vs. gibi yerlerdi. Ancak bazen hiç akla gelmeyecek, potansiyel olarak fuhuş yapılması beklenmeyecek yerlerde de fuhuş yapıldığı oluyordu. Cebahanedeki Mehmet Paşa Cami müezzini cami odasına iki fahişe götürmüş ve yapılan şikayet üzerine baskına gelen kolluk zabitlerince “meclis ile oturur vaziyette yakalandığı”ndan dolayı Bozcaada’ya sürülmüştü.<sup>15</sup>

Osmanlılar’ın fuhuş meslek edinenlere nasıl davrandıkları ve fahişelere İslam Hukuku’nun uygun gördüğü cezaları uygulayıp uygulamadıklarına temas etmek gerekirse<sup>16</sup> Osmanlı tarihinde bir fahişenin recm edildiğine dair her hangi bir kayda rastlanılmamıştır. Osmanlı Devleti’nin fahişelere karşı uyguladığı en yaygın ceza türü “sürgün edilmeleri” idi. Bu tutum da bir nevi; şikayetlere son vermek ve hadisesleri örtbas etmek gibi bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Zira fahişeler başka kazançları olmadığı için muhtemelen gönderildikleri yeni yerlerde de bu işi sürdürüyorlardı. Ayrıca bu sayede; aralarından pişman olup da bu kötü fiili terk etmek isteyenlere uygun bir ortam bulmaları durumunda yeni bir başlangıç için fırsat tanınmış olacağı düşünülmüş olabilir. Ancak, fuhuşun çok fazla yaygın bir hal aldığı düşünülmesi zamanlarda “daha şedit cezalandırma yöntemleri” uyguladıklarına dair bazı örnekler bulunmaktadır. Bu konuda özellikle III. Selim’in başvurduğu yöntemler son derece sıra dışı ve oldukça sert tedbirlerdir.

III. Selim, İstanbul’da Müslümanlara şarap satılmaması ve meyhanelerin kapatılması ve fahişelerin faaliyette bulunmasının engellenmesi<sup>17</sup> yönünde yaklaşık iki yıllık yoğun bir çabanın ardından oldukça sert birtakım tedbirlere başvurdu.<sup>18</sup> Fuhuş yaptıkları gerekçesiyle tutuklanan fahişelerden beşi asılarak idam edildi.<sup>19</sup> Fahişelik yaptıkları gerekçesiyle tutuklanan kadınlardan 18’i İznik’e, 19’u Tekirdağ (Tekfur Dağ)’ına ve 18’i Mudanya’ya “bir daha fuhuş yapmayacaklarına dair tövbe alındıktan” sonra sürgün edildi.<sup>20</sup>

<sup>14</sup> BOA. Hat 11 / 431. Üsküdar Balaban İskelesindeki bekar odalarında fuhuş yapılmasının engellenmesi emredilmişti.

<sup>15</sup> BOA. Cevdet Evkaf 352 / 17861 (9. 11. 1778).

<sup>16</sup> **Büyük Larousse** Ansiklopedisinde yer alan bilgilere göre; Tanzimata kadar fahişelere recm cezası uygulanmış, Tanzimattan sonra ise “İnsanlık dışı sayılan bu cezanın uygulamasından vazgeçilmişti.” C.8 s. 3951.

<sup>17</sup> İçki ve fuhuşla mücadelede bir takım tedbirlerin alınması I. Abdülhamit’in saltanatının son yıllarına dayanır.

<sup>18</sup> BOA, Hat. 195 / 9720. Hat. 189 / 9014. Ayrıca bkn. E. Ziya Karal; **III. Selim Hatt-ı Hümayunları**, Ankara 1988, s. 100.

<sup>19</sup> Avretlerden beş neferi bu gece Ağakapusu civarında olan İmam Önü’ye nakl ve anda boğulup nüçü Asitane-yi Aliye’de ve biri Üsküdar’da biri Kasımpaşa’da bu sabah salb ettirilüb Hatt-ı Hümayunları icra olundu. BOA. Hat 206 / 10845 (9. 9. 1790).

<sup>20</sup> BOA. Hat 209 / 11209.

Fakat bu tür asılarak cezalandırma Osmanlı tarihi için marjinal bir cezalandırma yöntemidir. Ayrıca, Fahişelerin asılması şer'i değil örfi bir cezalandırma yöntemidir. III. Selim'in böyle bir tutum takınması fuhuşla mücadelesindeki kararlılığını göstermek için yapılmış olsa gerektir. Tutuklanan fahişelerden beşinin asılarak idam edilmesi ile mesaj verilmeye çalışılmış ve kalan elli beş fahişe Osmanlı'da adet olduğu üzere "sürgün edilmiş"lerdir.

Ancak, fuhuş problemi yaygınlaştığı ve toplum için ciddi bir tehdit oluşturduğuna dair padişah nazarında bir fikir olduğu dönemde dahi İstanbul'da fahişe olarak tespit edilen kadınların toplamı "altmış" kişiydi. Oysa Roma'da, Frengi'nin yayılması sebebiyle papa, 15. yy.'da "altı bin" fahişeyi sürgün etmek istediğinde halk ayaklanmıştı.<sup>21</sup> 1790'lı yıllarda İstanbul şehri, 15. asrın Roma'sının birkaç katı idi. Kozmopolit İstanbul şehrinde fuhuşa ve fahişeye aynı dönemdeki Avrupa ülkelerine kıyasla son derece ender rastlanmaktaydı. Hukuken "çok eşle evlilik" ve "cariye bulundurulabilme" gibi izinlerin fuhuşun aynı dönemdeki Avrupa'ya nazaran bu derece sınırlı kalmasında herhangi bir tesiri olup olmadığına değinmekte faydalı olacaktır.

Müslüman Osmanlı ailesinin çok zevceli bir düzene dayandığına dair yaygın görüş gerçeklere dayanmamaktadır. Osmanlı cemiyetinde poligamie (erkeğin birden çok kadımla evliliği) ne gayr-ı ahlaki nede gayr-ı kanuni bir vaziyettir, ancak hoş karşılanmayan bir durumdur. Gelir grupları ve toplumsal konumları yakın eşlerin kurduğu yuvada kuma getirilmesi mümkün değildir. Gelir düzeyi düşük halk kesimleri için ise bu tür bir durumun gerçekleşmesi olanak dışıdır. İ. Ortaylı, Cem Behar'ın yaptığı araştırmalara dayanarak, 1885 -1906 yılları arasında İstanbul'da çok eşli evlilik yapan erkeklerin oranının % 2,16 ile % 2,51 arasında olduğuna işaret etmiştir.<sup>22</sup>

Cariye edinme hakkının fuhuşu azaltıcı etkisi de son derece sınırlıdır. Zira cariye edinebilecek bir varlığa sahip olanların oranı geçimlik ekonominin yaygın olduğu bir ekonomik yapıda oldukça kısıtlıdır. Ayrıca tam tersi bir durum, bazı cariyelerin fuhuş sektöründe kullanıldıklarına dair deliller de söz konusudur.

Bir takım köle tacirleri, bazı cariyeleri bekar erkeklere satıyorlardı. Bu erkekler bir süreliğine satın aldıkları bu kadınları daha sonra satıcılara geri veriyorlardı. Bu tür durumlar hakkında kadıya herhangi bir şikayet

<sup>21</sup> Nikıforuk, a.g.e. s. 138.

<sup>22</sup> Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile, İstanbul 2001, s. 75 – 76. Osmanlı'da çok eşle evlilikle ilgili olarak bkn. Suraiya Faroqhi; **Osmanlı KÜLTÜRÜ VE Gündelik Yaşam**, İstanbul 1997, s. 116 – 119.

olduğunda kadı derhal harekete geçip bu faaliyette bulunan satıcıları köle satışından men ediyordu.<sup>23</sup>

Dolayısı ile “cariye”lerin Osmanlı’da fuhşun Avrupa ülkelerine kıyasla neden sınırlı olduğunu açıklamada kullanılabilir bir enstrüman olamayacağı meydandadır. Frengi hastalığına Osmanlı toplumunda yaygın olarak ancak 19.yy.’ın sonlarında rastlanır olması da, fuhuş olaylarının Osmanlı toplumunda aşırı derecede yaygın olmadığına diğer bir delildir. Geriye en makul açıklayıcı sebep olarak ahlaki ve manevi değerlere, geniş toplum kesimince oldukça disiplinli bir şekilde uyum gösterildiği seçeneği kalmaktadır. Tabii bu değerlendirmeler ideal bir vasatı ifade etmez, Avrupa’ya kıyasla zina, fuhuş vb. olayların daha seyrek yaşandığını belirtmektedir.

### TANZİMAT’TAN SONRA FUHUŞ

Tanzimat’tan sonra da fahişelere ve fuhşa yaklaşımda başlangıçta fazla değişik bir tutum takılmadı. Geçmişte İstanbul’daki fahişeler Ramazan ayı geldiğinde toplanıp Baba Cafer zindanın da hapsolunup, ay boyunca dışarı salınmazlardı.<sup>24</sup> Tanzimat’ın ilanından sonra da geçmişte olduğu şekilde, Ramazan ayında otellerde, hanlarda kalanlara dikkat edilirdi.<sup>25</sup> Fahişelik yaptığı belirlenen kadınlar, Tanzimat döneminden önceki gibi bekar iseler babaları<sup>26</sup> ve aile efradıyla, evli iseler kocaları ve çocuklarıyla sürgün edilirdi.<sup>27</sup> Fakat ilerleyen yıllarda, özellikle Avrupalıların uğrak yerleri olan bölgelerden başlayarak fahişelerin ve fuhuşhanelerin giderek yaygınlaştığı görüldü.

19. Asrın ikinci yarısının hemen başında Galata’da Sen Benuva Kilisesi civarındaki sokaklarda fahişeler peyda olmaya başladı.<sup>28</sup> Aslında öteden beri yetkililer işsiz güçsüz, pasaportsuz ve tezkiresiz işçilerin ve fahişelerin İstanbul limanından ülkeye giriş ve çıkışlarına karşı mücadele etmeye çalışıyordu.<sup>29</sup> Fakat anlaşılan bu işte istenilen ölçüde başarılı olunamadı. Elçilikler, Kiliseler, Bankalar, kârgir binalar, yabancı okullar, yabancı restoranlar, birahaneler vs. ile Osmanlı aydınının Avrupa’yı izlediği

<sup>23</sup> Hakan Erdem, **Osmanlı’da Köleliğin Sonu**, İstanbul 2004, s. 52.

<sup>24</sup> Bu fahişelere zindanda kaldıkları müddetçe devlet tarafından tayinat da sağlanırdı. BOA. CML. 1 / 17

<sup>25</sup> BOA. ZB. 46 / 64 (15. 10. 1907)

<sup>26</sup> Haklarında fuhuş yaptıkları iddiası ile şikayet olan kızların babaları haps edilir, ispatlandığı takdirde tüm aile bir başka vilayete sürgün edilirdi. Koyunhisar’lı Bekir Kızı’nın fahişe olduğu yönündeki iddiaların asılsız olduğunu belirterek tahliyesini talep ediyordu. BOA. DH. MKT. 1691 / 6 (20. 1. 1890).

<sup>27</sup> Konya’daki fahişe Bıçkın Ayşe kocasıyla Kıbrıs’a sürüldü. BOA. DHMKT. 1566 / 32 Kocalarıyla Kıbrıs’a sürülen diğer iki fahişe BOA. A.MKT. MVL. 80/ 84.

<sup>28</sup> BOA. A. MKT. NZD 401 / 63 (1278 Ş. 19).

<sup>29</sup> BOA. A. MKT. NZD. 295 / 87 (1276 R 23).

semt olan Galata, Osmanlı'da ilk genelevlerin kurulduğu bölgeydi.<sup>30</sup> Sonraki yıllarda, uluslar arası ticaret açısından önemli merkezlerde başta olmak üzere, genelevler giderek Osmanlı coğrafyasında yayılmaya başladı. Fuhşun, fahişelerin ve genelevlerin yayılması Osmanlı Devleti'nde önemli bir genelekten kopuşun da tezahürü idi. Zira fuhuş, İslam Hukuku'nun yasakladığı ve asla müsamaha göstermediği bir sorundu. Artık, tıpkı diğer devletlerin yaptığı şekilde Osmanlılar, açıkça İslam Hukuku'na aykırı bir biçimde, fuhşa belirli bir alan oluşturarak; fuhşu burada tutmak, sınırlamak, denetlemek ve hatta ondan vergi elde etmek yöntemini benimsiyorlardı. Tanzimat'ın ilerleyen yıllarında Osmanlılar neden böyle bir tutum değişikliği içine girdiğine değinmek gerekirse, bu sorunun cevabı ancak birkaç etmen bir arada düşünüldüğü takdirde yanıtlanabilir. Bu etmenler; 19. yy.'da giderek

1- Dini hukuk- düşünce ve anlayışta sekülerleşmeye doğru yaşanan kayış.

2- Yabancıların artan siyasi – ekonomik güçleri sebebiyle, sosyal hayatta yeni ve daha özgürlükçü talepleri.

3- Nüfus artışlarına paralel olarak kitleleri takip ve idare etmekte yaşanmaya başlanan sıkıntılar olarak sıralanabilir.

İzmir'de resmi fuhuşhanenin kurulması sırasında yaşanan tartışma bize bu konuda yardımcı olabilir.

İzmir'de bazı mahallerde fuhuşhaneler faaliyet halinde idi. Şehrin sakinleri ve civar köylerdeki pek çok halk ise, Frengi hastalığından muzdarip bir vaziyetteydi. Yetkililer, ticari açıdan son derece önemli olan İzmir şehrinin hastalık sebebiyle iktisadi açıdan olumsuz etkilenmemesi için İzmir'de Frengi hastalığının teşhis ve tedavi edileceği ve bu sayede yayılmasının önüne geçileceği bir hastane yapılmasının zaruri olduğu düşüncesindeydi. Bu ise hazineye yıllık kırk elli bin kuruşluk ek bir yük demektir. Ancak mali sıkıntı içindeki devlet için bu mümkün değildi. Dolayısıyla problemin çözümü için başka teklifler gündeme gelmişti.

İzmir'deki tüm fuhuşhaneler kaldırılmalı ve fuhuş yalnızca Sakızlı mahallesinde yapılmalı ve fahişelerin hastalıklarının teşhis ve tedavisiyle ilgilenilmeli ve hasta olanların çalışması engellensin. Bu sayede Frengi hastalığının yayılması önlenip, üç sınıfa taksim edilen kerhanelerden aylık belirli bir vergi alınarak, toplanacak bu para hastane kurulmasına harcarsın.

Yetkililer önce, "fuhuşhanelerden vergi ahziyle bir hastane küşadı fuhuşhanelerin vücudunu resmen tasdik demek olup bunun ise caiz olmadığı" düşüncesinden hareketle karşı çıkmak istediler. Karşı teklif olarak hastane yapımı ve çalıştırılması için İzmir Daire-yi Belediyesi'nin bu işin masrafını

<sup>30</sup> İlber Ortaylı; **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri**, Ankara 2000, s. 142.

üstlenmesini ve halktan da ayrıca yardım toplanması düşüncesi ileri sürüldü. Ancak belediyenin, çalışanlarının maaşlarını bile ödemede sıkıntı çekmesi ve yeterli kaynağının bulunmaması, halkın zaten belediyenin koyduğu birtakım yeni vergiler sebebiyle hoşnutsuzluk içinde olduğu ve geçen yıl (1890) yaşanan kuraklık sebebiyle mali açıdan zor durumda kaldığı bir ortamda çar naçar “resmi genelevlerden alınacak vergi ile bir hastane açılmasına” karar vermek zorunda kalındı.<sup>31</sup> Bu gelişme Osmanlı tarihinde yeni bir aşamaydı. Zina ve fuhuş fiiline bakış, yaklaşım, değerlendirme ve tepkide de radikal bir değişimdi.

19. Asır sonunda Osmanlı devleti’nde, yerleşim yerlerinin çok büyük ve küçük olmasına bakılmaksızın fahişelere pek çok yerde rastlanabiliyordu. Denizli Kasabasının Karaman köyünde birkaç fahişeye rastlayabileceğimiz gibi, Eskişehir gibi gelişmekte olan bir kasabaya yerleşmiş olan Alman vatandaşı bir fahişeyede tesadüf olunabilirdi.<sup>32</sup> Yine benzer şekilde, Erzurum şehrinin gündüzleri sağda solda gezinen fahişeleri geceleyin hapisane nezarethanesinde konaklar vaziyette görülebilirdi.<sup>33</sup>

Devlet’in hedefi artık fuhşun belirlenen alanlarda yapılması ve iyi kötü denetlenebilir vaziyette olmasıydı. 1901 senesinde bu kuralı ihlal edip, “ötede beride fahişe raks ettirenler hakkında” yirmi dört saatten bir aya kadar hapis cezası uygulanıyordu.<sup>34</sup>

Şam şehrinin Şagur mahallesinde fahişelerin bir araya gelip bir ev satın almaya kalktıkları haber alınır alınmaz, gerekli tahkikatın yapıp böyle bir durum varsa engellenmesi emredildi.<sup>35</sup> Belgelerde açıkça “ hükümetçe muayyen olan mahallerden gayri yerlerde bila ruhsat fuhuşhane açarak icrayı fuhşiyat eylemek” yasaklanmıştı.<sup>36</sup>

Osmanlı Devlet’inde fahişelerin bir kısmı devletin asli vatandaşları iken aralarında Rus, Yunan, Sırp, Alman, Fransız, Romen, uyruklu kişiler de bulunuyordu. Osmanlı tebasından olanlar arasında öteden beri bu işi meslek edinenler olduğu gibi, muhaceret sonucu yalnız kalıp zor koşullar sonucunda bu işe girenler veya, I. Cihan Harbi gibi sıkıntılı dönemlerde yokluk

<sup>31</sup> BOA. A.MKT. MHM. 502 / 23 ( 2. 8. 1891 ). “Osmanlı Devleti’nde, cinselliği konu alan basılı yayınların ilk ortaya çıkışı II. Abdülhamit dönemindeydi. Bu kitapların furya halini aldığı ve cinsel yayın hürriyetinin yaşandığı yıllar İttihat ve Terakki iktidarındadır” bkz. Murat BARDAKÇI;

**Osmanlı’da Seks**, İstanbul 2005, s. 195.

<sup>32</sup> BOA. DH. MKT. 860 / 69 ( 9. 6. 1904 ).

<sup>33</sup> BOA. ZB 12 / 38 ( 13. 6. 1882 ). Erzurum Adliye Müfettişi Mehmet Sarı Bey’in fahişelerin hapisanelerde kalmasının men edilmesini temin için Hükümet’e başvuru da bulunmuştu.

<sup>34</sup> BOA. DH. MKT. 749 / 4 ( 20. 4. 1901 ).

<sup>35</sup> BOA. DH. MKT. 1012 / 35 ( 23. 11. 1905 ).

<sup>36</sup> BOA. DH. İD 26 / 175 ( 13. 10. 1913 ). Belgede Adana’da 10 kadar umumhane olduğu ve yenilerinin açılmasına izin verilmeyeceği belirtiliyordu.

sebebiyle bu işe başlayanlar da vardı.<sup>37</sup> I. Dünya savaşı sırasında, muhasım devletler tebasından olan fahişelerin casusluk yapmalarından çekinildiği, bazıları hakkında yapılan incelemeler sonucunda şüpheli bir duruma rastlanmadığı rapor edildi.<sup>38</sup> Ancak, durumları şüpheli görülen diğer fahişelerden Rum ve Sırp vatandaşı fahişelerin casus oldukları tesbit edilmesi üzerine, Bulgaristan'a sevk yoluyla sınır dışı edilmişlerdi.<sup>39</sup>

Yabancı ülke vatandaşı fahişeler Osmanlı tabiiyetine geçmek istediklerinde, devletin bu konuya yaklaşımının ne yönde olduğuna temas etmekte yarar vardır. Galata umumhanelerinde fahişelik yapan Karpotska gibi uyruğunu değiştirme girişiminde bulunmaksızın fuhuş yapanlara rastlanılmasının yanında<sup>40</sup> Selanik'te Mariyoneka'nın umumhanesinde çalışan Mariya<sup>41</sup> veya yine Galata'da umumhanede çalışan madam Goldanet ve aslen Yahudi olmakla beraber Rusya uyruklu Panayotça<sup>42</sup> Osmanlı vatandaşlığına kabul edilmek arzusuyla yetkililere başvuruda bulunmuşlardı. Bu talepler "umumhanelerde sermayelik etmiş" olmaları itibarıyla "tabiiyeti Osmaniye'ye kayd ve kabulleri layık görülmediğinden" reddedilmişti. Fahişelerden bazıları ise sahte "Tezkereyi Osmaniye" ile yakalanmıştı<sup>43</sup>

Osmanlı Devleti Tanzimat döneminde fuhuşhanelere hukuki meşruiyet vermekle beraber, fuhuşun azaltılması yönünde de mücadelesini sürdürdü. Trabzon'da bu amaç doğrultusunda " fahişelerden nedamet edenlerin münasip kimseler ile evlendirilmeleri" yönünde tedbir geliştirmeye çalışılmaktaydı.<sup>44</sup> Zira yetkililere göre " bu misülli kadınların 8 / 10'nin bu yola sülükleri aşıktan neşet ediyor" du. Bu kadınlara uygun bir meslek öğretilip kazanç yolları temin edilirse, bu " mezmun hareketten" sarf-ı nazar edecekleri kesindi.<sup>45</sup>

Osmanlı Devlet'inde fuhuşun ve umumhanelerin yayılması başta frengi olmak üzere zührevi hastalıkların da salgın şeklinde görülmesine yol açtı. Hükümet kendi kontrolündeki umumhanelerde fahişelerin hastalıklarını teşhis edip tedavi olana kadar işten el çektiriyordu.<sup>46</sup> Ancak, devletin kontrolü altında olmayan umumhaneler de tüm engellemelere rağmen bir yolunu bulup kaçak yollardan faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Hükümet kaçak umumhaneler işletildiğini biliyordu. Fındıklı Pişgahın'da Rusya Sefaret

<sup>37</sup> BOA. DH. EUM. 5. Şb. 24 / 27 ( 17. 5. 1916 ).

<sup>38</sup> BOA. DH. EUM. 5. Şb. 63 / 38

<sup>39</sup> BOA. DH. EUM. 5. Şb. 24 / 3 ( 5. 7. 1916 ).

<sup>40</sup> Ülkesi Rusya'ya gitmek için seyahat iznine başvurmuştu DH. EUM. 5. Şb. 74 / 12 ( 14. 8. 1918).

<sup>41</sup> ZB. 452 / 81 ( 25. 1. 1909 ).

<sup>42</sup> DH. İD. 61-2 / 68

<sup>43</sup> DH. MKT. 818 / 62 ( 7. 2. 1904 ).

<sup>44</sup> DH. MKT. 2250 / 45 ( 24. 9. 1899 ).

<sup>45</sup> DH. EUM. ADL. 33 / 25 ( 7. 3. 1918 ).

<sup>46</sup> "Fahişelerin tahkik-i ahvaliyle intişar-ı maraz meydan vermemeleri" için alınacak tedbirleri belirlemek üzere "Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye" azasında konu görüşüldü. DH. İD 50 / 1 / 4 ( 21. 4. 1908 ).

Vapurları'nın tayfaları arasında frengi hastalığının yayılması olayında hükümet, kaçak olarak faaliyet gösteren umumhanelere gitmeleri sebebiyle tayfaların hastalanmış olabileceğini belirtiyordu.<sup>47</sup> Hasta fahişelerin, çalışma iznini belirten vesikası ellerinden alınıyor ve tedavi olana kadar memleketlerine gönderiliyordu. Ancak yine de özellikle umumhanelerin yaygın olarak bulunduğu şehirlerde ““*intişar ve sirayet etmiş olan tahribat-ı azimeyi mucib bulunan emraz-ı efrenciyenin def'i ve def'i izalesi zımında hükümat-i Osmaniyece bir çok fedakarlıklar ihtiyar olunduğu halde henüz kat'i bir suretde neticeyi haseneye destres*” olunamıyordu.<sup>48</sup>

Frengi hastalığının tahribatının yayılmasını önlemek amacıyla Şurayı Devlet Tanzimat Dairesi umumhanelerdeki fahişelerin muayenelerinin Zabtiyeye tevdi edilmesi yönünde görüş belirtti.<sup>49</sup> Devlet hedeflediği neticelere ulaşmak amacıyla zaman zaman fuhuş nizamnameleri düzenleyerek, fahişeler hakkında daha sağlıklı tahkikatlara ulaşmaya çaba harcadı.<sup>50</sup>

Görüldüğü gibi, devletin kontrolünde umumhaneler açmak suretiyle frengi hastalığının yayılmasını sınırlamak hususunda istenen netice pek elde edilemedi. Umumhanelerden maddi kazanç temini hususunda ne derece başarılı olduğu hususu da bir soru olarak durmaktadır. Gerçek olan ise, Abdülhamit'in devlet ve toplumda İslam vurgusunu ve dünya genelinde Panislamizm söylemini kuvvetlendirmeye çaba gösterdiği bir dönemde, İslam Hukukuna aykırı bir şekilde zina ve fuhuş kavramında yaşanan radikal değişimdi.

## SONUÇ

Tanzimat sonrası dönem, Osmanlı toplumunda batı kültürünün ve yaşam biçiminin yaygınlaştığı bir dönemdir. Batılı yaşam biçimi Osmanlı insanını geleneksel değerlerden uzaklaştırmış, devlet ve toplum hayatında daha dünyevi tavır ve tutum geliştirmelerine yol açmıştır. Fuhuş, Osmanlı ve Avrupa tarihinde birbirinden oldukça farklı bir uygulamaya ve geçmişe sahipken, 19 yüzyılın ikinci yarısından sonra giderek biri diğerine benzeme yönünde evrilmiştir.

Tanzimat öncesi dönemde Osmanlı ülkesinde fuhuş, çağdaşı olan ülkelerdeki kadar ciddi bir problem halini almamıştı. Fuhuş hadiseslerine çok yaygın olmamakla beraber Osmanlı toplumunda da rastlanırdı. Tanzimat'tan

<sup>47</sup> DH. MKT. 350 / 71 ( 22. 4. 1896 ).

<sup>48</sup> DH. EUM. MKT. 74 / 18 ( 29. 7. 1913 )

<sup>49</sup> DH. İD 46 / 82 ( 23. 4. 1913 ).

<sup>50</sup> DH. EUM. VRK. 18 / 40 ( 27. 9. 1918 ).

önce Osmanlı Devleti'nin fahişelere karşı uyguladığı en yaygın ceza türü "sürgün edilmeleri" idi.

Tanzimat'ın ilanından hemen sonra, devletin fuhşa ve fahişelere yaklaşımında fazla bir değişim yaşanmadı. Fahişelik yaptığı tespit edilen kadınlar, Tanzimat döneminden önce olduğu şekilde bekar iseler babaları ve aile fertleriyle, evli iseler kocaları ve çocukları ile sürgün edildiler.

19. yüzyılın ikinci yarısının hemen başında Galata, Osmanlı'da ilk genelevlerin kurulduğu bölgeydi. Sonraki yıllarda genelevler giderek Osmanlı coğrafyasında yayılmaya başladı. Fuhşun, fahişelerin ve genelevlerin yayılması Osmanlı Devleti'nde önemli bir gelenekten kopuşun yansımasıydı. Çünkü fuhuş, İslam Hukuku'nun yasakladığı ve asla müsamaha göstermediği bir sorundu. Artık, diğer devletlerin yaptığı şekilde Osmanlılar; İslam Hukuku'na aykırı bir biçimde fuhşa belirli bir alan oluşturarak, fuhşu burada tutmak, sınırlamak, denetlemek ve hatta ondan vergi elde etmek yöntemini benimsiyorlardı.

Devletin kontrolü altında yapılan fuhuş sayesinde, fahişelerin belirli periyotlarla sağlık muayenesinden geçirilmesi, hastalıklı olanların sağlığına kavuşuncaya kadar meslek dışı tutulmaları vasıtasıyla, cinsel temas sonucu bulaşan hastalıkların yayılmasının önleneceği düşünülmekteydi. Genelevlerden elde edilecek gelir ile de hastalıkların tedavisi için açılacak hastanelerin finansmanının sağlanması hedeflenmekteydi.

Ancak, teorik olarak hedeflenen amaçlara pratikte ulaşılamadı. Devletin kontrolünde umumhaneler açmak suretiyle frengi gibi hastalıkların yayılmasını sınırlamak hususunda istenen netice elde edilemedi.

#### KAYNAKÇA

**Arşiv Belgeleri:** Metin içinde belge numaraları verildiğinden burada ayrıca belirtilmemiştir.

AHMET EFLAKİ, 1995, **Ariflerin Menkıbeleri** (Çev: Tahsin Yazıcı), İstanbul.

ATTALİ, J., 1999, **1492**, (Çev: M. A. Kılıçbay), İstanbul.

BARDAKÇI, M., 2005, **Osmanlı'da Seks**, İstanbul.

BOZKURT, G., 1996, **Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi**, Ankara.

#### BÜYÜK LAROUSSE

EKİNCİ, E. B., 2004, **Osmanlı Mahkemeleri**, İstanbul.

- ERDEM, H., 2004, **Osmanlı'da Köleliğin Sonu**, İsyambul.
- FAROQHİ, S., 1997, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, İstanbul.
- KARAL, E. Z., 1988, **III. SELİM'İN HATT-I HÜMAYUNLARI**, Ankara.
- NIKIFORUK, A., 2007, **Mahşerin Dördüncü Atlısı Salgın Hastalıklar Tarihi** (Çev: elahattin Erkanlı), İstanbul.
- ORTAYLI, İ., 2000, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri**, Ankara.
- ORTAYLI, İ., 2001, **Osmanlı Toplumunda Aile**, İstanbul.
- TÜMER, G., "Fuhuş", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**.